

primary pupils. The textbooks content demonstrates the priority of the personality-oriented, communicative, and competence approaches to teaching the Ukrainian Language.

The conceptual basis of creating new textbooks on the Ukrainian Language for the 1st-4th grades of the comprehensive educational institutions where the languages of the national minorities are the teaching ones (Romanian, Moldavian) meet the modern standards of the primary language education.

Keywords: approach, principle, communicative competence, personality-oriented, communicative, and competence approaches

УДК 37.018.43

ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА З ПРАВОЗНАВСТВА ДЛЯ 9-ГО КЛАСУ

О.Л. Пишко,

*методист кабінету суспільно-гуманітарних предметів
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
здобувач лабораторії суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України
e-mail: pyshkolena@gmail.com*

Стаття присвячена характеристиці діяльнісного компонента змісту шкільного підручника з практичного курсу правознавства для 9-го класу. Автором з позицій діяльнісного підходу схарактеризовано особливості підручника, подано опис видів навчальної діяльності, що входять до діяльнісного компонента змісту освіти, виявлено типи завдань, через які реалізується діяльнісний компонент змісту підручника, визначено чинники домінування діяльнісного компонента змісту підручника над змістовим. Наведені в статті теоретичні положення ілюструються прикладами.

Ключові слова: діяльнісний компонент, підручник із практичного курсу правознавства, види навчальної діяльності

Постановка проблеми. В умовах особистісно орієнтованої парадигми освіти відбулися значні зміни в системі загальної середньої освіти, що торкнулися державних стандартів, змісту навчальних програм, концептуальних підходів до структури й змістового наповнення підручників тощо. Нові тенденції сучасної освіти вимагають переорієнтації навчання з процесу на його

результат у діяльнісному вимірі та розгляду цього результату з позицій потреб і запитів українського суспільства.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти діяльнісний підхід визначається як «спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти» [1].

Аналіз останніх наукових досліджень. Зазначимо, що основна ідея діяльнісного підходу у навчанні пов'язана не з самою діяльністю як такою, а з діяльністю як засобом становлення та розвитку школяра. Традиційно метою шкільної освіти було оволодіння учнями системою знань, основами наук, унаслідок чого пам'ять учнів переважувалася чисельними фактами, поняттями, іменами, датами, формулами. Утім, набуті знання не завжди віддзеркалюються в діях, крім того, життєвий успіх людини обумовлюють не знання як такі, а вміння їх застосувати у конкретній життєвій ситуації. Отже, діяльнісний підхід – це навчання, що реалізує принцип діяльності, за якого дитина не отримує знання в готовому вигляді, а здобуває їх сама в процесі власної навчально-пізнавальної діяльності [8]. Тут діяльність виступає основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості, формою активної цілеспрямованої взаємодії людини з навколишнім світом.

М. Васківський зазначає, що «включення діяльнісного компонента в склад змісту освіти обумовлено парадигмою особистісно орієнтованого навчання, що немислиме без конкретної особистості, яка реалізує і перевіряє себе лише в діяльності» [2].

Розвиваючи цю думку, Т. Мегем вважає, що «діяльнісний підхід у навчанні передбачає: переорієнтацію навчання з традиційного засвоєння і запам'ятовування готових форм знань на процес їх отримання і функціонування; формування основних видів діяльності – спілкування, пізнавальної і навчальної діяльності, – співвідношення і пріоритет яких змінюватимуться впродовж навчання; цілеспрямоване формування основних умінь і навичок як розумових дій на основі поетапного їх відпрацювання» [3, с. 184].

Таким чином, акценти в освіті змістилися із засвоєння фактів на оволодіння способами взаємодії людини з оточенням, що привело до зміни характеру навчального процесу та способів діяльності вчителя й учнів. А це, в свою чергу, потребує й нових підходів до конструювання змісту навчальної книги, в якому рельєфно має проявлятися діяльнісний компонент.

Мета статті. Сучасний підручник повинен мати структуру і зміст, що забезпечать урахування особистісних якостей кожного учня, а елементи підручника мають бути побудовані відповідно до «логіки діяльності учнів, що конструює під час навчання систему особистісних сенсів щодо предмета, який вивчається» [9].

В іншій статті нами вже аналізувалася роль шкільного підручника з практичного курсу правознавства в формуванні правової компетентності учнів 9-х

класів [6]. Зауважимо, що компетентнісний підхід орієнтований передусім на досягнення навчальних результатів, якими є компетенції; що стосується діяльнісного підходу, то він спрямований на організацію процесу навчання, що набуває діяльнісного характеру. Наголосимо, що компетенції і діяльність взаємопов'язані і взаємодоповнюють одне одного, оскільки оволодіння компетенцією неможливо без набуття досвіду діяльності.

Тому метою статті є виявлення змісту підручника з практичного курсу правознавства й характеристика його діяльнісного компонента.

Основна частина. Сучасна теорія підручника надає великого значення його діяльнісному компоненту порівняно зі змістовим. М. Васьківський зазначає, що чим більш інформаційний підручник, тим менше в ньому різних вказівок, рекомендацій, завдань тощо, тим нижча його ефективність [2]. Повною мірою це стосується й підручника з практичного курсу правознавства. Зупинимось на цьому детальніше, схарактеризувавши діяльнісний компонент змісту підручника «Правознавство. Практичний курс (9 клас)» авторів О. Пошетун і Т. Ремех [5]. Розпочнемо з таких загальних положень:

Перше. Концептуально практичний курс правознавства не вимагає засвоєння учнями великого за обсягом навчального матеріалу, передбачаючи, що вчитель використовуватиме час для різноманітних методів, практичних вправ і стимулювання високої активності кожного учня [4]. Саме це було враховано авторами при складанні навчально-методичного комплексу до курсу, основним елементом якого є підручник [5].

Друге. Створюючи підручник, автори виходили з того, що він має бути не лише носієм основ інформації юридичного змісту, а передусім ефективним засобом для її засвоєння, адже призначений він саме для практичного курсу правознавства [7].

Третє. Навчально-інформаційні тексти у підручнику мінімізовані за змістом та обсягом, натомість лівову частку складають завдання, що передбачають відповіді учнів на запитання та виконання ними пізнавальних завдань різного типу, роботу з фрагментами нормативно-правових актів, ілюстраціями, схемами, таблицями тощо.

Загальновідомо, що діяльнісний компонент змісту освіти забезпечує учня методологією діяльності, технологією самореалізації, способами пізнання і перетворення навколишнього світу й самого себе. На думку М. Васьківського, єдність предметного і діяльнісного компонентів змісту освіти передбачає включення в підручник як матеріалу, що вивчається, так і видів діяльності учнів із урахуванням їхніх вікових особливостей і можливостей [2, 184].

Назвемо визначені рядом дослідників основні види навчальної діяльності, що входять до діяльнісного компоненту змісту освіти, та наведемо приклади до кожного з них із аналізованого нами підручника з практичного курсу правознавства для 9-го класу.

До першого виду належить загальнонавчальна діяльність, що включає методи учіння, способи пошуку інформації, роботу з літературою, навички

спілкування та методи взаєонавчання. Зазначимо, що більшість форм такої діяльності представлені в підручнику з практичного курсу правознавства. Дев'ятикласникам, приміром, пропонуються: аналіз правових ситуацій із різних галузей права, завдання з пошуку інформації в Інтернет-мережі (наприклад, щодо нормотворчої діяльності органів влади), підготовки міні-доповідей (наприклад, з теми «Права дитини» для виступу перед учнями початкової школи) тощо.

Раніше ми вже наголошували на прихильності авторів підручника до пріоритетного застосування інтерактивних технологій на уроках з практичного курсу правознавства [6]. Саме тому до кожного завдання у підручнику запропоновані як ефективні способи їх виконання (робота в парах, трійках, малих групах, обговорення в загальному колі тощо), так і детальний опис алгоритму дій учнів. Крім того, у підручнику вміщені окремі завдання для учнів із самооцінки, що є важливим у загальнонавчальній діяльності учнів.

Другим видом навчальної діяльності як складника діяльнісного компоненту змісту освіти є пізнавальна діяльність, тобто виконання учнями певних розумових операцій, а саме: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, класифікація; спостереження; досвід (експеримент, диференціювання, інтеграція) та ін. Тією чи іншою мірою така діяльність передбачена в ході виконання учнями завдань, уміщених у підручнику. Утім, з огляду на вікові особливості дев'ятикласників та те, що їхнє абстрактне й критичне мислення перебуває в процесі формування, пропоновані в підручнику завдання передбачають лише окремі з перерахованих розумових операцій, наприклад, таких як: аналіз – при роботі з фрагментами юридичних документів чи розгляді правових ситуацій; аналогія – при застосуванні норм приватного права, спостереження – при виконанні домашніх завдань щодо фіксації прояву в житті певних правових явищ і процесів.

Щодо третього виду діяльності – перетворювальної (творчої) діяльності, – то учні, виконуючи пізнавальні завдання різного виду, зможуть формулювати проблеми (наприклад, аналізуючи правову ситуацію), моделювати процес (наприклад, участь у громадських слуханнях із вирішення проблеми місцевого значення), а також здійснювати процедури самооцінки (в підручнику вміщено відповідні форми) та рефлексії (до кожної теми сформульовані відповідні запитання).

Слід зазначити, що проведений нами аналіз підручника з практичного курсу правознавства виявив певні особливості, що посилюють діяльнісний компонент його змісту, до яких нами віднесено такі:

- уміння й навички, що мають формуватися/розвиватися в учнів в ході вивчення теми, зазначаються в очікуваних результатах до кожної з них;

- малюнки, текстові документи, схеми, таблиці, наявні в підручнику, не є власне ілюстраціями до основного тексту – вони супроводжуються запитаннями і завданнями, відповідаючи на які й виконуючи які, учень оволодіває новими знаннями, поглиблює вже засвоєну навчальну інформацію, розвиває

предметні вміння, удосконалює навички, висловлює власне оцінне ставлення до правових явищ, процесів і процедур;

– зразки юридичних документів і поради учням щодо їх складання (заява до міліції, претензія щодо захисту прав споживача і т. п.) для формування в учнів умінь складати юридичні документи подано у відповідних темах;

– комплексні завдання, за якими учень може самостійно чи під керівництвом учителя перевірити рівень засвоєння навчального матеріалу, вміщені наприкінці кожного розділу підручника;

– три опитувальника (аудити), з допомогою яких учні можуть визначити наявні в них знання, вміння й навички у правовій сфері, є у вступному, підсумковому уроках та в темі із захисту прав споживачів.

Отже, резюмуючи, зазначимо, що діяльнісний компонент змісту підручника з практичного курсу правознавства наявний й навіть певною мірою, на нашу думку, домінує над змістовим компонентом. Це можна пояснити як самою назвою й змістом предмета «Правознавство. Практичний курс» та підручника до нього, так і концептуальними підходами навчальної програми з предмета, що максимально реалізовані авторами в змісті названого підручника.

Висновки. Таким чином, очевидним є те, що у XXI столітті суспільство висуває нові вимоги до освіти в плані формування готової до дії та соціально мобільної особистості. А це означає, що процес навчання має будуватися на основі нових підходів, серед яких чільне місце посідає діяльнісний підхід, який стимулює учнів до самостійності в навчанні й розвиває в них уміння творчо мислити, що є наразі нагальною потребою нашого суспільства.

Оскільки шкільний підручник залишається основним засобом навчання, він має відповідати сучасним вимогам, зокрема містити діяльнісний компонент.

Література:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Васильківський М. В. Діяльнісний компонент змісту підручника «Основи автосправи» в умовах особистісно орієнтованої парадигми освіти. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://undip.org.ua/upload/iblock/683/2_37.pdf
3. Мегем Т. С. Діяльнісний підхід до навчання (комунікативний аспект) / Т. С. Мегем // Педагогічні науки. Випуск 15. – С. 184-186.
4. Пометун О. Правознавство (практичний курс). Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 9 клас / О. Пометун, Т. Ремех. – К.: ПП «Вікторія», 2009. – 31 с.
5. Пометун О. І. Правознавство. Практичний курс: підручник для 9 кл. / О. Пометун, Т. Ремех. – К.: Літера ЛТД, 2009. – 192 с.
6. Пишко О. Л. Роль шкільного підручника з правознавства у формуванні правової компетентності дев'ятикласників / О. Л. Пишко // Проблеми сучас-

ного підручника: зб. наук. праць. Вип. 12 / [ред. кол.; наук. ред. – О. М. Топузов]; Національна академія педагогічних наук України; Інститут педагогіки. – К.: Педагогічна думка, 2012. – С. 630 – 637.

7. Ремех Т. Як навчатимемо правознавства дев'ятикласників 12-річної школи у 2009/10 навчальному році / Т. Ремех // Історія України. – 2009. – № 29 – 32. – С. 55 – 59.

8. Чижова Н. Деятельностный подход в обучении как главное условие реализации ФГОС. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.uchmet.ru/library/material/138281/>

9. Хуторской А. В. Место учебника в дидактической системе [Электронный ресурс] / А. В. Хуторской. – Режим доступа : www.eidos.ru

References

1. Derzhavnyy standart bazovoyi i povnoyi zahal'noyi seredn'oyi osvity: [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Vas'kivs'kyu M. V. Diyal'nisnyy komponent zmistu pidruchnyka «Osnovy avtospravy» v umovakh osobystisno oriyentovanoi paradyhmy osvity. – Elektronnyy resurs. – Rezhym dostupu: http://undip.org.ua/upload/iblock/683/2_37.pdf

3. Mehem T. Ye. Diyal'nisnyy pidkhid do navchannya (komunikativnyy aspekt) / T. Ye. Mehem // Pedahohichni nauky. Vypusk 15. – S. 184-186.

4. Pometun O. Pravoznavstvo (praktychnyy kurs). Prohrama dlya zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv. 9 klas / O. Pometun, T. Remekh. – К.: РР «Viktoriya», 2009. – 31 s.

5. Pometun O. I. Pravoznavstvo. Praktychnyy kurs: pidruchnyk dlya 9 kl. / O. Pometun, T. Remekh. – К.: Litera LTD, 2009. – 192 s.

6. Pyshko O. L. Rol' shkil'noho pidruchnyka z pravoznavstva u formuvanni pravovoyi kompetentnosti dev'yatyklasnykiv / O. L. Pyshko // Problemy suchasnoho pidruchnyka: zb. nauk. prats'. Vyp. 12 / [ред. кол.; наук. ред. – О. М. Топузов]; Natsional'na akademiya pedahohichnykh nauk Ukrayiny; Instytut pedahohiky. – К.: Pedahohichna dumka, 2012. – С. 630 – 637.

7. Remekh T. Yak navchatymemo pravoznavstva dev'yatyklasnykiv 12-richnoyi shkoly u 2009/10 navchal'nomu rotsi / T. Remekh // Istoryia Ukrayiny. – 2009. – № 29 – 32. – С. 55 – 59.

8. Chizhova N. Deyatel'nostnyy podkhd v obuchenii kak glavnoye usloviye realizatsii FGOS. [Elektronnyy resurs] – Rezhim dostupa: <http://www.uchmet.ru/library/material/138281/>

9. Khutorskoy A. V. Mesto uchebnika v didakticheskoy sisteme [Elektronnyy resurs] / A. V. Khutorskoy. – Rezhim dostupa : www.eidos.ru

Пышко Е. Л.

ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ КОМПОНЕНТ СОДЕРЖАНИЯ ШКОЛЬНОГО УЧЕБНИКА ПО ПРАВОВЕДЕНИЮ ДЛЯ 9-ГО КЛАССА

Статья посвящена характеристике деятельностного компонента содержания школьного учебника по практическому курсу правоведения для 9-го класса. Автором с позиций деятельностного подхода охарактеризованы особенности учебника, описаны виды учебной деятельности, составляющие деятельностного компонента содержания образования, определены типы заданий, реализующие деятельностный компонент содержания учебника, определены факторы превалирования деятельностного компонента содержания учебника над смысловым. Приведенные в статье теоретические положения иллюстрируются примерами.

Ключевые слова: *деятельностный компонент, учебник по практическому курсу правоведения, виды учебной деятельности*

Pyshko Ye. L.

THE ACTIVITY-BASED COMPONENT OF THE CONTENT OF A SCHOOL TEXTBOOK ON LAW FOR THE 9TH GRADE

The article is dedicated to the characterization of the activity component content of practical law course textbook for 9th grade. From the position of the activity approach the textbook features are characterized by the author of the article; a description of learning activities containing an activity component of the educational content is given; types of tasks, which are realized through activity-component of the content of the textbook, are identified; factors dominance of the activity component on the semantic content of the textbook are determined. Presented in the paper theoretical notions are illustrated with the examples.

Keywords: *activity component, practical law course textbook, learning activities*